گرنگییەکانی میدیای پەروەردەیی … ڕەزا شوان

میدیا بە ڕەهەندێکی سەرەکی و جیاوازی سەدەی بیست و یەکەمین دادەنرێت. یەکێکە لە کۆڵەکە ستراتیژییەکان لە بنیادنانی پرۆژەکانی گەشەکردنی ئابووری و کۆمەڵایەتی شارستانی هەموو کۆمەڵگەکان.

میدیا لە زاراوەدا:”بریتییە لە گەیاندنی زانیاری بە کەسانی تر بە هۆی…” هەندێ لە توێژەنەرەکان میدیا بە “زانیاری پەیوەندی بە جەماوەرەوە” ناودەبەن.

میدیا زانیاری و هونەرە، شارەزایان و دەزگاکانی تایبەت بە خۆی هەیە. لەم سەردەمەدا میدیا ڕۆڵێکی گرنگ و کاریگەری هەیە، دەچێتە چوارچێوەی هۆیەکانی پەروەردە و ڕوشنبیری و خۆشییەوە.

میدیا بۆتە بەرزترین هۆی ڕووبەڕووبوونەوە و بەهێزترین چەک لە جیهاندا، توانای بەرقەرارکردنی ئاشتی و ئاوەدانی هەیە و توانای هەڵگیرساندنی شەڕ و وێرانکردنیشی هەیە.. میدیا لە دوای دەسەڵاتی ڕاپەڕاندن و یاسایی و دادگایی بە (دەسەڵاتی چوارەم) ناوی دەبەن.

لەگەڵ شۆڕشی تەکنەلۆژیا و پێشکەوتنی خێرا و داهێنانی نوێی دەزگا و هۆیەکانی میدیا و، گوڵۆبالیزمەوە، بە هۆی گۆڕانکاری و تازەگەری لە هەموو بوارەکاندا، میدیاش گۆڕانکاری بەسەرهات، سنوورەکانی کات و شوێن و دووری هەڵتەکاند، لە میانەی میدیا و ڕاگەیاندن و دەزگاکانی گەیاندن و خێرا بڵاوکردنەوەدا، لە ڕێی سەتەلایت و ئینتەرنێت و میدیای ئەلیکترۆنی، چەمکی میدیاش پێشکەوت و گەیشتە ئەوەی کە ئەرکە پەروەردەییەکانی هۆیەکانی میدیاش بگرێتەوە، کە بریتین لە کۆششکردن بە هێنانەدی ئامانجە گشتییەکانی پەروەردە و پەیوەندبوون بە بەها ڕەوشتییەکانەوە، ئەم هۆیانەش زیاتر پێشکەوتنەکانی میدیایان شیرین کردوون:

١ـ پێشکەوتنی چەمکی پەروەردە، کە پانتاییەکی زیاتری گرتەتەوە و زیاتریش پەیوەندی بە ڕەوشت و هەڵسەنگاندنەوە هەیە. واش لە پەروەردە دەڕوانرێت کە کردارێکی گشتییە و بەردەوامە.. لە پەیوەندەکانی شێوازی دامەزراوەیی فەرمی رزگاری دەکات.

٢ــ پێشکەوتن و بڵاوبوونەوەی دەزگا و هۆیەکانی میدیا بە شێوەیەکی فراوان، وەکوو میدیای: تەلەفزیۆنی ڕەنگاوڕەنگ و ڤیدیۆ و داتە و ئینتەرنێت و ئایپاد و میدیای ئەلیکترۆنی (دیجیتاڵ) و گۆڤاری ڕەنگاوڕەنگی منداڵان و پەرتووکی وێنەداری ڕەنگاوڕەنگ و…هتد، بوونەتە پێویستی و لە زۆربەی ماڵاندا هەن. کە توانای ڕاکێشانی ئایندەی پەیامی میدیا و گەشەکردنی هەیە، توانای ئەوەیان هەیە کە ڕۆڵێکی گرنگی پەروەردەیی بگێڕن. کە هاوسەنگ بێت لەگەڵ کارەکانی دامەزراوە فەرمییە پەروەردەییەکان.

میدیای پەروەردەیی:

میدیای پەروەردەیی ــ تا ڕادەیەک ــ زاراوەیەکی تازەیە، لە کۆتایی حەفتاکانی سەدەی ڕابردوودا دەرکەوت. کاتێك کە ڕێکخراوی نێودەوڵەتی (یۆنیسیف) بە پەروەردە و ڕۆشنبیری و زانیاری، لە ساڵی (١٩٧٧)دا لە کۆنگرەی سی و شەشەمیندا تایبەت بە پەروەردە، زاراوەی (میدیای پەروەردەیی) یان بەکارهێنا، بە ئاماژەکردن بەو شێوازە پێشکەوتووانەی کە لە بواری پەروەردەدا هاتوونەتە دی.

میدیای پەروەردەیی، بەوە پێناسە دەکرێت، کە قەستنەوەی دەزگاکانی میدیایە لە پێناوی هێنانەدی ئامانجەکانی پەروەردە، لە بەر ڕۆشنایی سیاسەتی فێرکردن و پەروەردەکردن و ڕۆشنبیریکردنی منداڵان.

هۆیەکانی میدیاش، کەرستەیەکی گرنگی پەروەردەکردنن. بەڵکو میدیا و پەروەردە، دووانەیەکی لێکدانەبڕاون و تەواکەری یەکترین.

ئەدەبیاتی پەروەردەیی و میدیا،

ئاماژە بەوە دەکەن کە هەردووکیان گرنگن بە یەکترین و بەبە یەکتری هەڵناکەن.

پلانداڕێژەری میدایا بۆ داڕشتنی پلانەکانی، پشت بە ئامانج و شێوازی پەروەردەیی دەبەستێت.

ئامانجی پەروەردە و میدیاش، گۆڕینی ڕەوشتی مرۆڤە بەرەو دروستر و باشتر.

لە ئەمڕۆدا لە هەموو کاتێ زیاتر پێویستیمان بە میدیای پەروەردەیی هەیە، تا لە پاڵ ڕۆشنبیریی پەروەردەیی و زانیاری دا، بەشداری لە ڕۆشنبیری و ڕەوشتی و کۆمەڵایەتی و مرۆڤایەتیشدا بکات.

میدیای پەروەردەیی، سووچێکی بنەڕەتییە لە کرداری پەروەردەیی و فێرکردن دا.

کە بە هۆیەوە منداڵان پێشدەکەون، تا ئەو ڕادەیەی کە توانای هەڵبژاردن و بڕیاردانی دروست و گونجاویان دەبێت، لەو کار و

بڕیارانەی کە تایبەتن بە ئەمڕۆ و داهاتووی خودی خۆیانەوە.. لەگەڵ تایبەتمەندی کۆمەڵایەتیدا.

گرنگییەکانی میدیای پەروەردەیی بە منداڵان:

گرنگی میدیای ئاراستەکراوی منداڵان، لە گرنگی خودی منداڵانەوە سەرچاوەی گرتووە. منداڵان گرنگترین و بەنرخترین سامان و سەرمایەی گەل و وڵاتن، گرنگی دان بە منداڵان، گرنگی دانە بە ئەمڕۆ و بە داهاتوو. چونکە منداڵان بەشێکن لە ئەمڕۆ و هەموو داهاتووشن. کارکردن لە میانەی ئەوەی کە نەوەی نوێمان سامانی راستی کۆمەڵن.

گرنگی میدیای پەروەردەیی، هەموو لایەنەکانی ژیانی منداڵان دەگرێتەوە، منداڵ کە لەدایک دەبێت، پەڕەیەکی سپی نەنووسراوە، زەوییەکی بەیاری نەکێڵراو و تۆو نەکراوە، گیانلەبەرێکی بایەلۆژییە.. لە ڕێی پەروەردە و فێرکردن و رۆشنبیریکردنی، لە رێی داب و نەریت و بەهاکان و رەوشت و یاسا و رۆشنبیری و زانست و زانیاری، کە لە خێزانەکەی و لە باخچەی منداڵان و لە قوتابخانە و لە ژینگەی دەوروبەری و لەو کۆمەڵگەیەی لێی دەژی وەریان دەگرێت.. لە گیانلەبەرێکی بایەلۆژییەوە، دەگۆڕێت بۆ کەسایەتییەکی رۆشنبیر و کۆمەڵایەتی و شارستانی.

پێویستە هانی توێژینەوە و لێکۆڵینەوە لە بواری میدیای پەروەردەیی بدرێت. میدیای پەروەردەیی بە هەموو جۆرەکانییەوە، گرنگییەکی زۆریان بە منداڵان هەیە.. بە کورتی و بە چڕی، ئەمانە بەشێکن لە گرنگییەکانی:

١ــ گەشە بە هەستی بەرپرسیارێتی لە منداڵاندا دەکات.

٢ــ بڕوا و متمانە بەخۆبوونی منداڵان زیاتر و شیرینتر دەکات.

٣ــ کار بە چاندنی بەها بەرزەکان دەکات لە دەروونی منداڵاندا.

٤ــ بە پێی خەسڵەتەکانی قۆناغەکانی تەمەن و تایبەتمەندییەکانی زمان، بە شێوازێکی ناسک و شیرین و ئاسان منداڵان دەدوێنێت.

٥ــ بنیادنانی تەوای منداڵان.

٦ــ ئاستی رۆشنبیری و زانیاری و زانستی منداڵان بەرزدەکاتەوە.

٧ــ گەشەکردنی زمانی و دەوڵەماندکردنی فەرهەنگی وشە و رستەکانیان.

٨ــ منداڵان حەزدەکەن کە بە نووسین گوزارشت لە ناخی خۆیان بکەن.

٩ـ سەوز و هاوبەستەبوونێکی زیاتریان بە گەل و نیشتمانەکەیان دەبێت.

١٠ـ بە شێوازێکی راست و دروست رەفتار و هەڵسوکەوت دەکەن.

١١ـ شارەزاییەکی زیاتر وەردەگرن و بەهرە و ئارەزووەکانیان دەردەخەن.

١٢ـ هەست بە ئازادی دەکەن لە هەڵبژاردنی بابەتەکاندا.

١٣ـ پەند و ئامۆژگاری جوان و بەسوود فێردەبن.

١٤ـ چێژ و خۆشی لەو بابەتانە وەردەگرن کە دەیانخوێننەوە یا دەیانبینن.

١٥ـ هەلێکی باشیشە بۆ سوودوەرگرتن لە پەرژان و بۆشایی کات.

١٦ـ میدیای پەروەردەیی رۆڵێکی گرنگی هەیە لە بنیادنانی کەسێتی منداڵان.

١٧ـ منداڵان هەڵگری خوێندنەوە دەبن و دەبێتە خوویەکیان لە گەورەییشدا.

بەداخاوە کە بەرنامەکانی میدیای پەروەردەیی لە کوردستاندا، بێ پلان و بێ نەخشەن، کادیری داهێنەر و لێهاتووی بواری میدیا و ئەدەبی منداڵانمان زۆر کەمەن.

بابەتە پەروەردەییەکانی گۆڤاری منداڵان:

میدیای پەروەردەیی، هەموو جۆرە بابەتێکی بەسوودی ئەدەبی و زانیاری و میژوویی و هونەری و خۆشیش لە خۆدەگرێت.. بە تایبەتی چیرۆک و هۆنراوە پانتاییەکی زۆریان لە گۆڤارەکانی منداڵاندا گرتوونەتەوە. ئەمەش بۆ گرنگی و کاریگەری ئەم دوو ژانرە ئەدەبییە دەگەڕێتەوە.. دوای ئەمانە بابەتی زانیاری و هونەری و بابەتی هەمەڕەنگەی تر دێن، ئەمە گۆڤارە گشتییەکان دەگرێتەوە، کە بابەتی هەمەڕەنگە بڵاودەکەنەوە.. گۆڤاری تایبەتیش هەن، وەکوو: گۆڤاری زانیاری، گۆڤاری وەرزشی، گۆڤاری کۆمیدی.. گۆڤاری کۆمیکس کە بە زۆری گۆڤارێکی کۆمیدییە و پشت بە وێنەی کێشراوی زۆر و سیناریۆی کورت دەبەستێت.. گۆڤاری تایبەتیش بە چالاکییەکانی قوتابخانەکانەوە هەن بابەتی پەروەردەیی و زانیاری لەخۆدەگرن.. هەموو بابەتەکانی گۆڤاری گشتی و تایبەتییەکانی منداڵان، لە پێناوی پەروەردەکردنی دروست و رۆشنبیریکردن و زاخاودان و پاراوکردنی بیر و هۆش و دەروونی منداڵانە بە زانست و زانیاری هەمەچەشنە و بە خۆشی و شادی خستنە دڵیانەوە.. بۆ ئەوەی بێن بە خاوەنی ژێرخانێکی رۆشنبیری و زانیاری و کەسایەتی هاوسەنگیان لێبێتە کایەوە.

گۆڤاری منداڵان، هونەرێکی بینینە، پشت بە وشەی چاپکراو و وێنە و رەنگ دەبەستێت. کە منداڵان دەتوانن بە دەنگ یا بە چاو بابەتەکانی بخوێننەوە. بە تایبەتیش وێنە و رەنگەکان چێژ و خۆشیان پێدەبەخشن.
گۆڤاری منداڵان کەرەستەیەکی میدیایی و رۆشنبیری و پەروەردەیی و خۆشی و ئاراستەکردنی گرنگە، کە گوزارشت لە سەردەمەکەیان دەکات.. رۆڵێکی گرنگ و کاریگەری هەیە لە گەشەکردنی منداڵیەتیدا، لە رووی هۆشی و سۆزداری و کۆمەڵایەتی و ئەدەبییەوە، لە گەشەکردنی چێژی هونەری و مەستکردنی ئەندێشەیان و گەشەکردنی بەهرەی خوێندنەوەیان.. گۆڤاری منداڵان، بەها جوانەکان و نەریتە باشەکان و رەوشتە بەرزەکان و بیرەکە پەسەند و بە سوودەکان و داهێنانەکان و کولتوور و کەلەپووری کۆمەڵ بە منداڵان دەگوازێتەوە.. رۆڵی هەیە لە بنیادنانی کەسایەتی دروستی منداڵان. بەمەش گۆڤاری منداڵان دەبێت بە گرنگترین میدیا و کەرەستەی رۆشنبیری منداڵان، لە کاتێکدا کە رۆشنبیری لەم سەردەمەدا، بووە بە بەرزترین خەسڵەت، کە تاکێک لە یەکێکی تر، گەلێک لە گەلێکی تر جیاواز دەکات.
مێژووی سەرهەڵدانی گۆڤاری منداڵان:
مێژووی سەرهەڵدانی گۆڤاری منداڵان، لە زۆربەی وڵاتانی جیهاندا بە قۆناغێکی نزیک دەگەڕێتەوە. بۆ یەکەمین جار لە هەموو جیهاندا، لە سەدەی هەژدەمیندا، لە وڵاتی فەرەنسادا، یەکەمین گۆڤار بۆ منداڵان دەرچوو.. بەڕێوەبەری ئەم گۆڤارە نووسەرێکی ئەدەبدۆستی منداڵان بوو، ناوی خۆی ئاشکرا نەکرد ناوی خوازراوی (هاوڕێی منداڵان)ی بۆ خۆی هەڵبژارد، گۆڤارەکەشی هەر بە ناوی (هاوڕێی منداڵان) ەوە بوو. ئەم گۆڤارە لە نێوان ساڵانی (١٧٤٧ ـ١٧٩١) دەردەچوو. بە زمانێکی ئاسان و شیرین، بە شێوازێکی ناسك بابەتەکانی دەنووسی.. دەرکردنی ئەم گۆڤارە هەنگاوێکی دەستپێکی تازە بوو لە بواری میدیا و ئەدەبی منداڵان. هاندەرێکی باشیش بوو بۆ نووسەرانی ئەدەبی منداڵان. بەڕێوەبەر و سەرنووسەری ئەم گۆڤارە چەندین چیرۆکی منداڵانی لە وڵاتانی ترەوە وەرگرت و وەریگێڕانە سەر زمانی فەرەنسی و پێشکەشی کردن بە منداڵانی فەرەنسا.
گۆڤاری (هاوڕێی منداڵان) توانی بەشایەکی گەورە لە حەز و ئارەزووەکانی منداڵان پڕبکاتەوە. منداڵان چێژ و خۆشییەکی زۆریان لە خوێندنەوەی بابەتە هەمەڕەنگ و بەسوودەکانی

وەردەگرت.. بەڵام لە سەرەتادا بە زۆری منداڵانی رۆشنبیری چینی برجوازی توانای کڕین و خوێندنەوەیان هەبوو. ل□ بەر گرانی نرخەکەی بەشێکێ زۆری منداڵانی کەم دەرامەتی فەرەنسا، توانای کڕینیان نەبوو، بێبەش بوون لە خوێندنەوەی.

هەندێ لەو کەسانەی کە باس لە مێژووی سەرهەڵدانی گ□قاری منداڵان دەکەن، دەڵێن یەکەمین گۆڤاری منداڵان لە ساڵی (١٨٣٠) دا لە فەرەنسا دەرچوو. بەڵام بەشی هەرە زۆری سەرچاوەکان جەخت لەسەر مێژووی نێوان ساڵانی (١٧٤٧_١٧٩١) دەکەنەوە.

هەندێ لە توێژێنەرەکان بە گومانن لە دەرچوونی گۆڤاری(هاوڕێی منداڵان) گوای□ ه□یچ ژمارەیەک لە ژمارەکانی بەرچاونەکەوتوون.. سەرەڕای ئەو ماوە درێژەی کە دەڵین دەرچووە.

یەکەمین گۆڤاری منداڵان لە ئەمریکا لە ساڵی (١٧٨٩) دا، بە ناوی (گۆڤاری منداڵان) ەوە دەرچوو، کە پیاوێک بە ناوی (هێدسۆن) و هاوبەشەکەی (جۆرج گۆد وین) پێکەوە دەریانکرد.. دوای سێ مانگ رایانگرت، تەنیا سێ ژمارە لەو گۆڤارە دۆزراوتەوە.

یەکەمین گۆڤاری منداڵان، کە بە زمانی عەرەبی لە ساڵانی (١٨٧٠_١٨٧٧) لە وڵاتی میسر دەرچوو، بە ناوی (روضة المدارس المصرية: باغچەی قوتابخانەکانی میسر)ەوە، مانگی دوو ژمارەی لێدەردەچوو، سەرنووسەری ئەم گۆڤارە (عەلی فەهمی) بوو، لە لایەن نووسەری بەناوبانگی میسری (روفاعە تەهتاوی) یەوە سەرپەرشتی دەکرا.

یەکەمین گۆڤاری منداڵان کە لە عێراقدا بە زمانی عەرەبی دەرچووبێت. گۆڤاری
(التلميذ العراقي: قوتابی عێراقي) بوو، یەکەمین ژمارەی لە مانگی ئوکتۆبەری ساڵی (١٩٢٢) دا دەرچوو. گۆڤارێکی هەفتانەی قوتابخانەیی پەروەردەیی و زانیاری بوو،
خاوەنی ئیمتیاز (سەعید فەهمي) بوو (مستەفا عەلی ئەفندی)ش بەڕێوەبەرەکەی بوو.

یەکەمین گۆڤاری منداڵان لە هەموو کوردستاندا، کە بە زمانی کوردی دەرچوو، گۆڤاری (گڕوگاڵی منداڵانی کورد)ە کە لە لایەن کارکەرانی (چاپخانەی کوردستان) لە مەهاباد دردەکرا، تەنها سێ ژمارەی لێدەرچوو. هەرسێ ژمارەکەی لە ساڵی (١٩٤٦) دا، لە شاری (مەهاباد) ی پایتەختی کۆماری کوردستان دەرچوون.. یەکەمین ژمارەی (گڕوگاڵی منداڵانی کورد) لە رۆژی (٢١/٤/١٩٤٦) دەرچوو. لە هەر سێ ژمارەکەیدا، گەلێ بابەتی هەمەڕەنگەی رۆشنبیری و ئەدەبی

و پەروەردەیی و زانیاری و بابەتی کوردەواریان لەخۆگرتوون.

لە دوای گەوگاڵی منداڵانی کورد، لە باشووری کوردستاندا، لە ساڵی (١٩٧٢) دا یەکەمین گۆڤاری منداڵان بە زمانی کوردی بە ناوی (ئەستێرە) وە، لە پایتەختی رۆشنبیری کوردستان، شاری سلێمانی، لە لایەن کۆمەڵێک مامۆستای خۆبەخشەوە دەرکرا.

گۆڤاری ئەستێرە پاشکۆی گۆڤاری (رۆژی کوردستان) بوو، یەکەمین ژمارەی لە مانگی مای ساڵی (١٩٧٢) دا دەرچوو.

سەرەکی نووسین، شەهید (ساڵح یوسفی) بوو.. دەستەی نووسەران ئەم مامۆستایانە بوون (رزگار شەوقی، ئەحمەد عەلی بەرزنجی، عەبدولکەریم مەحمود شەخانی، سدیق مەحمود بەرزنجی).

لە پەرتووکە چاپکراوەکەمدا (چاوپێخشانێک بە مێژووی ئەدەبی منداڵان :٢٠١٥) بە درێژی باسی گۆڤاری (گەوگاڵی منداڵانی کورد) و گۆڤاری (ئەستێرە) م کردووە.

مەرجە پێویستییەکانی گۆڤاری منداڵان:

بێش ئەوەی بێینە سەر ریزبەندکردنی گرنگترین مەرجەکانی گۆڤاری منداڵان، هەر وەکوو لە ناوەکەیدا دەردەکەوێ، گۆڤاری منداڵان ئەو بابەتانە لەخۆدەگرێت کە تایبەتن بە منداڵانەوە، لە لایەن گەورەکانە و بابەتەکانی دەنووسرێن و وێنەکانی دەکێشرێن و ئامادە دەکرێن، بە رادەیەکی کەمیش خودی منداڵان بەشداری تێدا دەکەن.

ئەو مەرجانەی پێویستە لە ئامادەکردن و درکردنی گۆڤاری منداڵان لەبەرچاو بگیرێن:

١ـ پێویستە بابەتەکانی کورتبن و بە شێوازێکی ئاسان و ناسک و شیرین داڕێژرێن.

٢ـ دوورکەوتنەوە لە خەیاڵی پڕوپوچ و لە خەو و دێودرنج و لە کاری لەتوانابەدەر.

٣ـ دوورکەوتنەوە لە ئامۆژگاری دووانەری راستەوخۆ و لە زیادەڕۆیی لە نموونەییدا.

٤ـ بابەتاکان منداڵان بە لاڕێدا نەبەن، بەڵکو بە ووردی سەرنجیان لەسەر بابەتەکە بێت.

٧ـ گەر بابەتەکان بە رستەی خۆش موتوربەبکرێن، زیاتر منداڵان رادەکێشن.

٨ـ دوورکەوتنەوە، لە بەکارهێنانی وشە و رستەی قورس و درێژی مانا قووڵ و گران.

٩ـ بابەتەکان بە کوردییەکی پەتی بنووسرێن و دوورکەوتنەوە لە دیالێکتی ناوچەیی.

١٠- گرنگیدان بە دیزایینی بەرگ و بە لاپەڕەکانی ناوەوەی گۆڤاری منداڵان، بە لەبەرچاوگرتنی لایەنی جوانی هونەری بە تایبەتیش بەرگی یەکەمی گۆڤاری منداڵان. ١١- پێویستە بابەتەکانی گۆڤاری منداڵان، چیرۆک و هۆنراوە و پەخشان و هەموو بابەتە هەمەڕەنگەکانی تری، پەیوەندییان بە شارەزایی لە ژیانی کۆمەڵایەتی و ئەو ژینگەیەوە هەبێت کە منداڵان لێی دەژین. بۆ نموونە: ماڵ، باخچەی منداڵان، قوتابخانە، کۆمەڵگە..
تا ئەو پەیامانەی ئاراستەیان دەکرێن ئامانجەکانیان بپێکن.
١٢- پێویستە توانا و بەهرە و ئارەزووەکان و خواستەکانی منداڵان لەبەرچاو بگیرێن.
١٣- پێویستە تایبەتمەندییەکانی قۆناغەکانی منداڵییەتی و گەشەکردن و پێویستییەکان و تایبەتمەندییەکانی هەر قۆناغێک لە قۆناغەکانی منداڵی لەبەرچاوبگیرێن.
١٤- پێویستە گۆڤاری منداڵان رۆڵێکی گرنگی هەبێت، لە گەشەکردنی هۆش و ژیری منداڵان و لە پەروەردەکردنی دروستیاندا. هانیان بدات بۆ خوێندنەوە، خۆشەویستی وەرگرتنی زانست و زانیارییان ڵێبڕوێنێت.
١٥- فێری خوو و نەریت و رەفتاری پەسەند و کاری جوان و باشیان بکات.
١٦- خۆشەویستی و هاوبەستبوون بە گەل و نیشتمانەکەیان، لایان شیرینتر بکات.
١٧- فێری بیرکردنەوە و هەستکردن و وردبینی لە کارەکانیان بکات.
١٨- وێنە و شێوەی رەنگاوڕەنگی جوان و گونجاو دەبێتە تەواکەری دەقەکان و ئاسانتر و شیرینترکردنیان.
١٩- دوورکەوتنەوە لە قالب و شێوازی باوی سواو و وشک و نەگونجاوی سەردەم.
٢٠- گونجاندن لە نێوان شێواز و بیرۆکەکان، پێویستیشە شێواز و بیرۆکەکان لەگەڵ تواناکانی ئەدەبی و هۆش و سۆزداری منداڵاندا بگونجێن.
گرنگترین تایبەتمەندییەکانی گۆڤاری نموونەیی منداڵان:
١- سوودوەرگرتن لە ئارستە پەروەردەییەکانی سەردەم، تا گۆڤاری منداڵان، ببێتە دەراوێکی پەروەردەیی و رۆشنبیری گرنگ بۆ منداڵان.
٢- بە شێوەیەکی تەواو ئامانجی گۆڤاری منداڵان بزانن و لەسەر رۆشنایی ئەم ئامانجانە، بابەتەکان هەڵبژێرێن و لە گۆڤارەکەدا دابنرێن و بڵاوبکرێنەوە.

٣ـ پێویستە دەستەی نووسەرانی گۆڤاری نموونەیی منداڵان لە کادیرانی شارەزا و پسپۆری بوارەکانی ئەدەبی منداڵان و پەروەردەی نوێ و دەروونناسی پێکهاتووبن، سەرەڕای کادیرانی پسپۆری بواری وێنەکێشان و کاری هونەری منداڵان، کە توانای گەڕین و بەرجەستەکردنی بیرەکانیان هەیە بە ڕاستییەکی زانیاری هەستپێکراوی سەرنج ڕاکێش و گونجاو بە منداڵان.
٤ـ لەبەرچاوگرتنی تایبەتمەندییەکانی منداڵی و حەز و ئارەزوو و پێویستییەکانیان.
٥ـ دیاریکردنی پاڵەوان و کەسایەتییەکانی گۆڤارەکە، بە شێوەیەکی ورد، کە بتوانن ئامانجەکانی گۆڤارەکە بەدیبهێنن و پەیام و مەبەستەکانی نووسەرانیش بگەیەنن.
٦ـ بابەتی هەمەجۆرە و هەمەڕەنگە، چێژ و خۆشی بە منداڵان دەبەخشن و دەبنە هاندەر بە هۆگەربوونیان بە خوێندنەوە.
٧ـ پێویستە بابەتەکانی گۆڤاری نموونەیی منداڵان، بە زمانی پەتی و ڕەوان و ئاسان و تەڕ و پاراوی کوردی و بە شێوازێکی سووک و ئاسان و شیرین بنووسرێن، توانای گەیاندنی پەیامەکانی بە منداڵانی ئەو قۆناغەی کە مەبەستیانە هەبێت.
٨ـ پێویستە هاوسەنگییەک لە نێوان ڕووبەری چیرۆکە وێنەدارەکان و ئەودوای بابەتەکانی گۆڤارەکەدا هەبێت، نابێت چیرۆکەکان زۆربەی لاپەڕەکان داگیربکەن و تەنگ بە ڕووبەری بابەتەکانی تر هەڵبچنن.
٩ـ سوودوەرگرتن لە هونەرەکانی ئەم سەردەمە، لە دەرهێنان و دیزایین و چاپکردن.
١٠ـ بەشداریکردنی منداڵان لە ئامادەکردن و دەرکردنی بەشەکانی گۆڤارەکە.
١١ـ پەیڕەوکردنی دەستووری ڕێنووسی ڕاستی کوردی لە نووسینی بابەتەکانی گۆڤارەکە، دوورکەوتنەوە لە دووجۆری و لە فرە ڕێنووسی.
١٢ـ بژارکردنی گۆڤارەکە لە هەڵەی زمانی و زانستی و ڕێنووسی پێش چاپکردن و بڵاوکردنەوەی.. پێویستە هەڵەکان ڕاستبکرێنەوە.
١٣ـ لایەنی کۆمیدی و جەفەنگی پشتگوێ نەخرێن، ئەم بابەتانە خۆشی وشادی بە منداڵان دەبەخشن.
١٤ـ تازەگەری و داهێنان و فانتازی لە شێواز و لە ڕازاندنەوەی گۆڤارەکە.
١٥ـ دوورکەوتنەوە لە دووبارەکردنەوەی بابەتە هاوشێوەو لێکچووەکان.

ئامانجەکانی گۆڤاری منداڵان:

١- بەستنەوەی منداڵان بە کەلەپوور و شارستانی نەتەوەکەیانەوە.

٢- هەڵکردنی منداڵان لەگەڵ گۆڕانکارییە تازە شیاوەکاندا.

٣- ئەو زانست و زانیارییانە بە منداڵان دەبەخشێت، کە تێڕوانیینیان بە ژیان قووڵتر دەکەنەوە.

٤- گەشەکردنی توانا جیاوازەکانی هۆش و ژیرییان.

٥- گەشەکردنی تواناکانیان لە دۆزینەوە و داهێناندا.

٦- زاخاودانی سۆز و ویژدانیان و گەشەکردنی هەستەکانیان.

٧- گەشەکردنی هۆشیاری منداڵان و هەستکردنیان بە کێشەکانی کۆمەڵگە و نەتەوەکەیان.

٨- لە هەڵوێستە شکۆمەندییەکانی مێژوو و لە نموونەی باڵا تێدەگەن.

٩- چاندنی باشە و بەهای بەرز و خەسڵەتی جوان و نەریتی پەدەند لە منداڵاندا.

١٠- گەشەکردنی سامانی زمانی منداڵان و توانای لەبەرکردنی دەقە تازەکان.

١١- گەشەکردنی هەستکردنیان بە جوانی و شیرینی نیشتمانەکەیان.

١٢- چاندنی ئاراستە ئەرێنییەکان دەربارەی ژینگەپارێزی.

١٣- باشترکردن و بەرزکردنەوەی رەوشت و رەفتارەکانی منداڵان.

١٤- دەوڵەمەندکردنی خەیاڵی منداڵان و توانای لێکدانەوە و بۆچوون و گریمانەکانەکان.

١٥- گەشەکردنی توانای هەستکردنی منداڵان بە جوانی ئاواز و بە نایابی ترپەی وشەکان و بە موزیکی هۆنراوەکان.

١٦- زانین و ئاشنابوونیان بە جۆرە جیاوازەکانی ئەدەبی لە هۆنراوە و چیرۆک و شانۆ.

١٧- گەشەکردنی حەز و ئارەزوویان لە تۆژینەوە و دۆزینەوە و داهێنان.

١٨- گەشەکردنی حەزی ئاشنابوونیان بە پەرتووکخانە و سەرچاوەکانی پەرتووکخانە.

١٩- بەرزبوونەوەی ئاست و توانای زمانی منداڵان و توانای گوزارشتکردنیان.

٢٠- سوودوەرگرتن لە کاتی پەرژان بە خوێندنەوەی بابەتی خۆش و بەسوود.

٢١- کارکردن بە خۆشکردنی متمانەبەخۆبوون و پشتبەستن

بەتواناکانی خۆیان و ڕێزگرتن لە خودی خۆیان و لە کەسانی تر.
ئامانجە گشتییە پەروەردەییەکانی گۆڤاری منداڵان:
١- گەشەکردن و زیادکردنی زانیاری و زانستی منداڵان.
٢- گەشەکردنی بەها پەسەندەکان.
٣- گەشکردنی بەشداریکردنی ئەرێنی لای منداڵان.
٤- مەستکردنی پێداویستییەکانی دەروونی و ئەقڵیی منداڵان.
٥- گەشەکردنی داهێنان لە لای منداڵان.
٦- گەشەکردنی ڕەوشتی کۆمەڵایەتی پەسەند لە کۆمەڵگەدا.
٧- گەشەکردنی بەهرەی خوێندنەوە.
٨- گەشەکردنی چێژی جوانی لای منداڵان.
٩- گۆڤار هۆیەکی گرنگی پەروەردەیی و ڕۆشنبیری و خۆشییە، ڕۆشنبیریش بە ئامانج و مەبەست نییە.. پێویستە بە شێوازێکی ئەوتۆ بڕازێنریتەوە کە منداڵان بە لای خۆیدا ڕابکێشێت و چێژ و خۆشی لە خوێندنەوەی وەربگرن.
١٠- ئامانجی هەموو گۆڤارەکان، ئامانجی پەروەردەییە. پێویستە لە دەرکردنی گۆڤاری منداڵان و هەموو میدیا گشتییەکانی تایبەت بە منداڵان، ئەم ڕاستییە لەبەرچاو بگیرێت.
١١- تیشکخستنەسەر کێشە پەروەردەیی و کۆمەڵایەتییەکان، بە تایبەتیش ئەوانەی دێنە ڕێی منداڵان، بەشداریکردنیش لە چارەسەرکردنیان.
١٢- گەشەکردنی هەستیاری لە پەیامی پیرۆزی مامۆستا و لە بەرزڕاگرتنی پێگەی لە کۆمەڵەدا.
١٣- کارکردن بە پێگەیاندنی کادیری پسپۆڕ لە بواری میدیای پەروەردەییدا.
١٤- بەرزهەڵنانی پێشەنگ و نموونەیی پەروەردەیی.
١٥- بە دوداچوون و ئاگاداربوون لەو تازەگەریانەی لە بواری بیری پەروەردەیی و تەکنەلۆژیای فێرکردن و زانیاریدا دێنە ئاراوە.
١٦- چاندنی ڕۆحی کاری هەرەوەزی لە منداڵاندا.
زمانی گۆڤاری منداڵان:
زمانی منداڵان جیاوازی هەیە لەگەڵ زمانی گەورەکاندا، ئەمەش بە جیاوازی و توانای ئەقڵی منداڵان و ئەقڵی گەورەکان دەگەڕێتەوە..
بۆیە پێویستە گۆڤارەکانی منداڵان بە زمان و شێوازێک بنووسرێن، کە نزیکبن لە تێگەیشتنی منداڵان و لە ئەقڵیانەوە.
بە کورتی پێویستە زمانی گۆڤاری منداڵان:

١ـ سووک و ئاسان بێت و دوورکەوتنەوە لە وشەی گران و لە دەستەواژەی نامۆ.
٢ـ بەکارهێنانی شێوازی گونجاو، بەپێی بابەتە بڵاوکراوەکان، لە چیرۆک و هۆنراوە و پەخشان و بابەتی زانیاری و هەواڵ و وتەی ژمارە و...هتد.
٣ـ پێویستە بابەتەکان لەگەڵ فەرهەنگی زمانی تەمەنی منداڵی بە نووسراودا گونجاو بن.
٤ـ گەشەکردنی توانای زمانی منداڵان بە شێوازێکی ساکار و پایە بە پایە.
٥ـ بەیاخدان بە دەستوور و رێزمانی کوردی و بڵاونەکردنەوەی شێوازە هەڕەمەکی.
٦ـ بەکارنەهێنانی شێوازی رەوانبێژی و خوازەیی گران و ئاڵۆز لە بابەتەکاندا.
٧ـ بەکارهێنانی زمانی پەتی و ئاسان و، بە کورتی نووسینی بابەتەکان.
کێشەکانی گۆڤارەکانی منداڵانی کورد:
١ـ گرانی نرخی گۆڤارەکان، کە لە توانای کڕینی زۆربەی منداڵانی کەم دەرامەتدا نین بە تایبەتیش لە ئەمڕۆدا کە کوردستان رووبەڕووی قەیرانی دارایی بۆتەوە.
٢ـ کەمی ژمارەی چاپکراوی گۆڤارەکانی منداڵان و نەبوونی دەزگا و کۆمپانیایەکی تایبەت بە بڵاوکردنەوە. بۆ نموونە گۆڤاری (پەپولە) کە لە سلێمانی دەردەچێت باشترین گۆڤاری گشتی منداڵانە لە کوردستاندا، لە ئێستادا، لە هەر ژمارەیەکی تەنها (٥٠٠٠) دانەی لێ چاپ دەکرێت و بڵاودەکرێتەوە.. لەچاو ژمارەی منداڵانی کوردەوە زۆر کەمە. ناگات بە هەموو شار و شارۆچکەکانی کوردستان. هەموو قوتابخانەکانیش نایکڕن.
٣ـ بەکارهێنانی دیالێکتی جیاوازی کوردی لە نووسینی بابەتەکانی گۆڤاری منداڵان، بۆ نموونە گۆڤاری (پەپولە) بە دیالێکتی کرمانجی خواروو(سۆرانی) دەردەچێت، گۆڤاری (سڤێرە) ش، بە کرمانجی باکوور(بادینانی) دەردەچێت.. زۆر بە زەحمەت منداڵانی سۆرانی دەتوانن سڤێرە بخوێننەوە، منداڵانی بادینانیش زۆر بە زەحمەت دەتوانن پەپولە بخوێننەوە. ئەمەش کێشەیەکی گەورەیە و راستییەکە و ناشارێتەوە کە زیانێکی گەورەی بە زمانی کوردی و بە یەکێتی نەتەوەکەمان گەیاندووە، ئەم کێشەیەش دەگەڕێتەوە بۆ نەبوونی (زمانی ستانداردی یەکگرتووی کوردی) کە ببێت بە زمانی فەرمی نووسین و خوێندنەوەمان.
٤ـ هەندێ لەو گۆڤارانەی لە ئێستادا بۆ منداڵانی کوردمان دەردەچن

لە رووی پەیوەستیە هونەرییاکانەوە، وەکوو پەیوەست نین. ئەمەش دەگەڕێتەوە بۆ نەبوونی کادیری پسپۆری هونەری بواری گۆڤاری منداڵان.

٥ـ کەمی کادیرانی پسپۆر و شارەزا و بە توانای بواری ڕۆشنبیری و ئەدەبی منداڵان، کە لە گۆڤارە کوردییەکانی منداڵاندا کاردەکەن.

٦ـ نەبوونی بوودجەی پێویست و پشتگیری نەکردنی تەواویان لە لایەن وەزارەتی ڕۆشنبیری کوردستانەوە.. هەندێکیان تەنها پشت بە پارەی فرۆشتنی گۆڤارەکانیان دەبەستن. تا پارەی فرۆشتنیان وەرنەگرن، ناتوانن ژمارەیەکی تر دەربکەن. بۆیە چەند گۆڤارێکی منداڵان لە کوردستاندا، لەبەر کێشەی بێ پارەیی داخران و دەرناچن.

٧ـ نەبوونی گۆڤاری تایبەتی بە منداڵانی کوردمان، وەکوو (گۆڤاری زانیاری) و (گۆڤاری وەرزشی) و (گۆڤاری هونەری) و (گۆڤاری کۆمیدی).

٨ـ پەیڕەونەکردنی دەستووری ڕێنووسێکی یەکگرتووی کوردی لە گۆڤارە کوردییەکاندا بۆ منداڵان. لە چەند گۆڤارێکی منداڵان و بگرە لەهەمان گۆڤاردا گەلی وشەمان بەرچاو دەکەون، کە بە دوو شێوە ڕێنووس نووسراون، بۆ نموونە: (کەرکووک، کەرکوک)، (پێ کەنین، پێکەنین)، (ئالفوبێ ی کوردی، ئەلفوبێی کورد) گەر ئەمە لای گەورەکان ئاسایی بێت، بەڵام لای منداڵ پرسیار دروست دەکەن.. کە کامیان راستە؟

٩ـ کاتی نادیاری دەرچوونی گۆڤارەکانی منداڵان، ئەو گۆڤارانەی کە وەرزین، نازانرێت کە ژمارەی داهاتووی کەی دەردەچێت.. لەوانەیە بکە بێتە هۆی تۆرانی منداڵان لەو گۆڤارانە.

(*) سوودم لەم سەرچاوانە وەرگرتووە:

١ـ عبدالفتاح أبو معال ـ أثر وسائل الاعلام على الطفل ـ عمان: ١٩٩٧
٢ـ د. طارق البكرى ـ مجلات الاطفال ـ ٢٠٠٣
٣ـ ڕەزا شوان ـ چاوپێخشانێک بۆ مێژووی ئەدەبی منداڵان ـ کەرکووک ـ ٢٠١٥
٤ـ د. عبدالرزاق محمد الدليمى ـ الاعلام التربوي ـ ٢٠١١
٥ـ محمد عوض ـ اعلام الطفل ـ الكويت ـ ١٩٩٤
٦ـ كافية رمضان ـ تربية الطفل من خلال وسائل الاعلام ـ مجلة الاعلام العربي

العـدد ـ ١٣و ـ ١٤ـ تونس.
٧ـ آلاء الـيحـيوي ـ مفهـوم الاعـلام الــتربوي ـ موقـع الاعـلام العربي.
٨ـ د. ماجـدە احمد الصرايرا□ ـ الاعـلام الــتربوي ـ دار الخليج لـلنشر والـتوزيع ـ ٢٠١٤
٩ـ احمد بن محمد بن خلفـان المعـمري ـ دور الـتـقـنيات الحـديثە في الاعـلام الــتربوي
سلطــنة عمــان ـ ٢٠١٤
١٠ـ نــزيە الديــب ـ الاعـلام الــتربوي وعـلاقــتە بالـتعـليم ـ ٢٠١٠
رەزا شــوان
نەرويــج : ٢٥/ فــێبروار/ ٢٠٢٠